

спрямовані на те, щоб відбирати доходи і блага в однієї групи людей на користь іншої» [2].

Відтак, дилема визначення суб'єктів політики вирішується на користь штучного конструювання груп інтересів у теорії соціального конструктивізму та із урахуванням ролі повсякденного знання та мас-медіа як «фабрик значень» у соціології повсякденності.

Література:

1. Олсон М. Влада і процвітання. Подолання комуністичних і капіталістичних диктатур / пер. з англ. А. Іщенко. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 174 с.

2. Судин Д. Чому нації занепадають? *Україна Модерна: міжнародний інтелектуальний часопис*. 11 грудня 2019. URI: <https://uamoderna.com/blogy/danilo-sudin/acemoglu-robinson-book-review/>

3. Яковлев Д. В., Яковлева Л. І. Політична діяльність задля суспільного блага: місія та виклики середнього класу. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2024. Вип. 47. С. 145–150. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprfc_2024_47_28

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-615-0-4>

ПОЛІТИЧНА ВЛАДА В УМОВАХ РИНКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Ільницька Анастасія Геннадіївна

*студентка IV курсу факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

У (пост)воєнних умовах одним із основних завдань для соціологічної науки є визначення факторів, які впливають на соціальну структуру українського суспільства та сутність соціальної взаємодії. Проблема політичної влади у цьому контексті презентується як процес соціальної взаємодії між різними групами, результат їх комунікації щодо узгодження інтересів.

У теорії П. Блау цей процес називається «торгом», тобто символічним обміном ресурсами влади між різними групами. Демократія має враховувати ринкову організацію суспільства, а політична демократія (вибори й залучення громадян до публічної політики) має бути доповнена економічною демократією (справедливим розподілом

матеріальних благ та фінансових ресурсів), подоланням олігархії та обмеженням державних монополій.

Для українського суспільства процес пострадянських перетворень висвітлив проблему взаємного впливу демократизації та капіталізму, політичних та економічних свобод, ринку («маркетизації») та держави (урядування).

Слід погодитись із наступною формулою пострадянських перетворень: «Як історична епоха пострадянська доба мала свою логіку і діалектику. Логіку її поступу пов'язано з пострадянською тетрадою – поєднанням чотирьох соціально-економічних і культурно-політичних тенденцій, що їх можна позначити як демократизацію, маркетизацію, націоналізацію та європеїзацію. Водночас діалектика цієї доби виявилась у суперечностях як між зазначеними тенденціями, так і всередині них. Розвиток вільних ринків міг посилювати антидемократичні сили, а створення національних держав могло бути ворожим до загальноєвропейських норм і практик. Також всередині кожної з чотирьох тенденцій існували внутрішні суперечності. Демократизація пострадянського простору конкурувала зі своїм альтер его – авторитарними тенденціями. Становлення вільних ринків стикалось зі встановленням олігархічного контролю над економікою» [2, с. 8].

Утворення вільного ринку є вимогою не тільки економічного порядку, а й політичного устрою. Демократія, як механізм політичної конкуренції, передбачає наявність різних соціальних груп, які ведуть конкуренцію за владу. Так, у теорії П. Блау визначено, що влада ґрунтується на символічному обміні. П. Блау наголошував, що соціальна взаємодія – це «ринок», де люди взаємодіють задля вигоди, а структура суспільства виникає з цих процесів. Він визначив основні закони обміну: – очікування більшої вигоди призводить до збільшення ймовірності певної діяльності; – чим більшою кількістю винагород індивіди обмінялися, тим більша ймовірність наступних актів обміну (з'являються взаємні зобов'язання); – чим частіше під час обмінів порушуються взаємні зобов'язання, тим менше значать негативні санкції (покарання); – із наближенням моменту винагороди цінність діяльності падає, тому ймовірність її здійснення знижується; – чим більше здійснюється відносин обміну, тим більша ймовірність, що ними управлятимуть норми «справедливого обміну» [4].

Влада виникає, коли одна група потребує ресурсів іншої, але не може надати рівноцінну винагороду. Отже, влада інтегрується як здатність нав'язувати свою волю, що ґрунтується на нерівному обміні та залежності, призводячи до диференціації соціального статусу, легітимізації відносин влади та опозиції. Влада в умовах ринкової організації суспільної взаємодії виникає з необхідності отримання цінних ресурсів (послуг, інформації, фінансів, голосів виборців,

схвалення у медіа тощо), які індивід не може отримати іншим способом, крім як підкорившись. Нерівність у економічному обміні призводить до того, що ті, хто має більше економічних ресурсів, отримують вищий політичний статус.

Виникає діалектика влади та опозиції: нерівний обмін утворює опозицію та провокує конфлікти, коли залежна від влади сторона намагається змінити баланс сил. Для стабілізації політичної влади в умовах ринкової організації суспільної взаємодії потрібні інститути. Вони пом'якшують ринок, роблять обмін «справедливим», що перетворює індивідуальну владу на інституційну. Інститути публічної влади мають стати «арбітром» у процесі ринкового обміну та боротисьби різних соціальних груп за політичну владу.

У цьому проявляється соціальна місія держави.

Погодимося: «У класичному розумінні держава є інститутом, сутність функціонування якого полягає в забезпеченні загальних інтересів. Як універсальна організація суспільства держава покликана вирішувати суспільно значущі справи, управляти всіма сферами соціального життя з урахуванням інтересів усіх громадян. Саме соціальна природа держави зумовлює її місце та роль у житті суспільства. Так у забезпеченні цілісності суспільства через узгодження спільних інтересів проявляється інтеграційна роль держави. Вона полягає в державній централізованій політиці об'єднання суспільства з неоднорідними політичними та економічними інтересами, та спрямування суспільства на реалізацію загальнозначущих цілей. Специфікою держави виступає її місія соціально-політичного арбітра в суспільстві, яка зумовлюється різноспрямованістю індивідуальних та групових інтересів» [1, с. 8].

Використання теорії соціального обміну П. Блау для дослідження демократії та політичної влади у «відкритому суспільстві» відкриває наступні перспективи:

1) розуміння політики як процесу взаємодії раціональних індивідів, які вступають у інтеракції, зважуючи вигоду і витрати. Боротьба за владу в умовах демократії перетворюється на соціальний обмін між різними групами, яка легітимізується інститутами публічної влади. Погодимося: «Демократія утворила дієвий механізм політичного обговорення (політичних торгів), довела свою здатність забезпечити економічний розвиток країни через створення конкурентного політичного середовища. Проте, раціональність носить фрагментарний характер у ситуаціях, які характеризуються: – недостатньою інформованістю акторів; – маніпулюванням з боку мас-медіа; – впливом середовища (родини, колективу); – сформованими історично культурними та політичними традиціями; – регіональним поділом

країни та переважаючими регіональними ідентифікаціями; – темпоральним дефіцитом у здійсненні вибору» [5, с. 33];

2) важливим аспектом у процесі боротьби за владу стає здатність організувати раціональних індивідів у групи, які усвідомлюють власні інтереси та реалізують їх у політиці та економіці. Ці організовані групи мають більше шансів отримати владу, аніж великі групи, які натомість не здатні до самоорганізації. Перетворення індивідуальної дії на колективну раціональну взаємодію стає необхідною умовою здобуття влади. Безпосередньо це стосується українського суспільства: ринкова взаємодія призвела до утворення політичних та економічних монополій. Солідаризуємось із наступною думкою: «У перехідний період в суспільстві достатньо активними є добре організовані групи, які отримують доступ до влади, економічних, інформаційних та політичних ресурсів впливу на усі сфери суспільного життя, згодом монополізуючи його. Такі групи не мають раціональних мотивів враховувати думку неорганізованих, або гірше організованих суспільних груп, суспільства в цілому» [5, с. 30];

3) роль інститутів (які П. Блау поділяв на інтегративні (забезпечують соціальну солідарність), дистрибутивні (розподіл влади), організаційні (мобілізують групові ресурси) полягає у легітимізації процесу та результатів соціального обміну. Погодимось: «соціальні інститути: 1) координують, формалізують та регулюють непрямої обмін; 2) усталюють опосередковані мережі обміну на засадах вигоди для більшості його учасників; 3) відтворюють мережі обміну в часі завдяки соціалізації та подальшому залученню в них нових учасників. Дієвість соціальних інститутів залежить від готовності учасників обміну відтворювати в його перебігу інституційовані взірці вкладень, винагород і покарань. Своєю чергою, така готовність залежить від визнання, тобто легітимізації, учасниками обміну соціальних інститутів. Умову легітимізації соціальних інститутів становить забезпечення ними життєвих потреб індивідуальних і колективних учасників обміну» [3, с. 221].

Відтак, політична влада в умовах ринкової організації суспільної взаємодії виникає у результаті соціального обміну та легітимізується у процесі діяльності інститутів.

Література:

1. Мамонтова Е. Соціальна роль держави в контексті теорії соціального обміну. *Державне будівництво*. 2007. № 1 (2). С. 1–11.

2. Мінаков М. Пострадянська людина та її доба. Спроба філософського осмислення пострадянської епохи. Київ – Мілан : Лаурис – Κοινή, 2024. 198 с. URL: https://www.koine.community/wp-content/uploads/2024/01/Postradyanska_lyudina.pdf

3. Резнік В. Легітимація як складова соціального обміну: соціологічні концептуалізації. *Соціальні виміри суспільства* : збірник наукових праць. 2019. Випуск 11 (22). С. 212–222. URL: https://i-soc.com.ua/assets/files/book/reznik.v.s/8reznikv_vymiry2019_blau.pdf

4. Черних Г. А. Блау, Пітер Міхаель. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Блау, Пітер Міхаель>

5. Яковлев Д. В. Раціональний вибір політичних акторів як фундаментальна умова переходу до демократії. *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 47. С. 28–35. URL: https://app.nuoua.od.ua/archive/47_2012/47-2012.pdf#page=28

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-615-0-5>

МЕДІА У СУСПІЛЬСТВІ, СУСПІЛЬСТВО У МЕДІА: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ

Качаров Альберт Павлович

*студент IV курсу факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Сучасні медіа є важливим соціальним інститутом. Соціальні функції медіа полягають у поширенні масової інформації, соціалізації громадян, формуванні громадської думки. З одного боку, сучасні медіа відображають реальність, віддзеркалюють суспільні відносини. З іншого боку, медіа виступають інститутом конструювання реальності, вони створюють віртуальну реальність. На зв'язок між комунікацією у медіа та взаємодією у суспільстві вказує В. Ковалевський: «Комунікація є не просто зв'язком чи каналом передавання інформації, вона виявляється тією ланкою, без якої неможливі ані перебіг, ані розуміння будь-яких суспільно-політичних процесів. Комунікація за своїм визначенням передбачає реалізацію системи взаємодій як безперервний обмін інформацією на всіх рівнях. Водночас вона не зводиться лише до процесів обміну і, крім того, становить структуру суспільства й політики як соціальних систем» [5, с. 496].

Дослідженню функціонування інституту медіа у суспільстві та відображення суспільства у медіа присвячено ґрунтовні дослідження українських авторів, таких як О. Баришполець, В. Бортніков, І. Гаврада, Ю. Ганжуров, С. Демченко, Д. Дуцик, О. Загірний, О. Зернецька, В. Ковалевський, Н. Костенко, ін.